

Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Γυμνασιακής εκπαίδευσης σχετικά με το φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού

Γεώργιος Μαρκογιαννάκης¹, Ελένη Καραγιάννη², Ελένη Νικολάου³
gmarkog@sch.gr, e.karagianni@aegean.gr, enikolaou@aegean.gr

¹Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Μ.Εδ.

²Ψυχολόγος (ΜRes), υποψ. Διδάκτωρ του Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Παν. Αιγαίου

³Λέκτορας, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περίληψη. Ο σχολικός εκφοβισμός αποτελεί μία πραγματικότητα καθημερινή στο χώρο του σχολείου. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να καταγράψει τις απόψεις των εκπαιδευτικών, στην εκπαιδευτική βαθμίδα του Γυμνασίου, όσον αφορά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Τα ερωτήματα της συγκεκριμένης μελέτης εστιάστηκαν στην καταγραφή των απόψεων και στάσεων των εκπαιδευτικών σχετικά με το φαινόμενο. Στα ευρήματα της μελέτης, περιλαμβάνονται συμπεράσματα σχετικά με το ποιες είναι οι μορφές της εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Τα αποτελέσματα της εργασίας φαίνεται να συμφωνούν με ανάλογες εργασίες που έχουν γίνει σε σχολικές μονάδες της χώρας και καταλήγουν σε κοινά συμπεράσματα, όπως για παράδειγμα για τις μορφές συμπεριφοράς που συνιστούν εκφοβισμό και τις στάσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο.

Λέξεις κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, θυματοποίηση, αντιλήψεις εκπαιδευτικών, θύμα, θύτης.

Εισαγωγή

Ο σχολικός εκφοβισμός σήμερα αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο λαμβάνει χώρα καθημερινά στη ζωή, τόσο του μαθητή όσο και του εκπαιδευτικού. Ο τύπος του εκφοβισμού που επικρατεί είναι αυτός που εκδηλώνεται μέσα στο σχολικό πλαίσιο, ο λεγόμενος σχολικός εκφοβισμός (*school bullying*) ή θυματοποίηση (*victimization*). Το φαινόμενο άρχισε να μελετάται τα τελευταία 25-30 χρόνια στις χώρες του δυτικού αναπτυγμένου κόσμου. Στον ελλαδικό χώρο μόλις περίπου τα τελευταία δέκα χρόνια άρχισαν να πραγματοποιούνται έρευνες με περισσότερη ένταση και με συστηματικό τρόπο για τον σχολικό εκφοβισμό.

Η παρούσα εργασία διαπραγματεύεται το θέμα του σχολικού εκφοβισμού από την σκοπιά του εκπαιδευτικού. Συγκεκριμένα, καταγράφει τις απόψεις των εκπαιδευτικών της γυμνασιακής εκπαίδευσης και παρουσιάζει τις αντιλήψεις τους για το φαινόμενο.

Η εργασία παρέχει σημαντικές πληροφορίες για το πως αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Αυτό μπορεί να συνεισφέρει στην κατάρτιση προγραμμάτων ενημέρωσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο αυτό. Αυτό που είναι σημαντικό να γνωρίζει ο/η εκπαιδευτικός είναι ότι ο μαθητής ή η μαθήτρια που συμμετέχει σε ένα οποιοδήποτε περιστατικό εκφοβισμού μπορεί και ο ίδιος ή η ίδια να μην είναι σε θέση να διαχειριστεί την ένταση ή πίεση (σωματική ή ψυχική) που βιώνει το δεδομένο χρονικό διάστημα. Ιδίως, στη σημερινή εποχή η πολύ-πολιτισμικότητα που

διακρίνει τον κοινωνικό ιστό καθώς και τα κοινωνικό-οικονομικά προβλήματα είναι στοιχεία που συμβάλλουν ώστε ο μαθητής ή η μαθήτρια να αισθάνεται αυτή την ένταση.

Επιπλέον, η μετάβαση του μαθητή ή της μαθήτριας από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε συνδυασμό με την έναρξη της εφηβείας, είναι στοιχεία που παίζουν σημαντικό ρόλο στη προσαρμογή του μαθητή στη σχολική ζωή. Η αλλαγή σχολικής βαθμίδας από το δημοτικό στο γυμνάσιο όχι μόνο δεν είναι ομαλή, αλλά αντιθέτως, έχει τις ιδιαιτερότητες. Για παράδειγμα, οι μαθητές δεν διατηρούν όλες τις φίλιες τους που είχαν στο δημοτικό σχολείο, σε μια περίοδο που η αποδοχή των συνομηλίκων είναι πιο σημαντική από αυτή των ενηλίκων. Τα αρνητικά πρότυπα των συνομηλίκων μπορεί να επηρεάσουν τους εφήβους, οι οποίοι βρίσκονται σε φάση αβεβαιότητας και αναζήτησης της ταυτότητας τους της (Καραβόλτσου, 2013).

Ορισμός

Ο εκφοβισμός στη βιβλιογραφία συναντάται επίσης και με την έννοια θυματοποίηση (ο αντίστοιχος αγγλικός όρος είναι *bullying*). Στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία ο εκφοβισμός ή θυματοποίηση, αναφέρονται στις διακρίσεις που αφορούν περισσότερο το άτομο. Επίσης, χρησιμοποιείται και ο όρος «εκφοβισμός προκαταλήψεων» (*bias bullying*), ο οποίος αναφέρεται στη θυματοποίηση που βασίζεται σε συγκεκριμένα ομαδικά χαρακτηριστικά.

Υπάρχουν διάφορα κοινωνικά πλαίσια μέσα στα οποία μπορεί κάποιος ή κάποια να έλθει αντιμέτωπος ή αντιμέτωπη με περιστατικά εκφοβισμού, όπως στο σπίτι, στο στρατό, στις φυλακές και αλλού (Monks et al., 2009). Στο πλαίσιο του σχολείου ο εκφοβισμός λαμβάνει διάφορες μορφές, ανάλογα με το ποιος είναι ο θύτης και ποιο είναι το θύμα. Για παράδειγμα, υπάρχει ο εκφοβισμός από εκπαιδευτικό προς εκπαιδευτικό, από εκπαιδευτικό προς μαθητή ή μαθήτρια, από μαθητή ή μαθήτρια προς εκπαιδευτικό, καθώς και από μαθητή ή μαθήτρια προς μαθητή ή μαθήτρια αντιστοίχως (Terry, 1998).

Αν και δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός, ο εκφοβισμός ορίζεται ως ένα σύνολο από επαναληπτικές επιθετικές πράξεις προς κάποιο άτομο το οποίο δεν μπορεί εύκολα να υπερασπιστεί τον εαυτό του (Olweus, 1999; Ross, 2002). Ένας παρόμοιος ορισμός είναι ότι ο Εκφοβισμός αποτελεί μία «Συστηματική κατάχρηση δύναμης» (Rigby, 2002; Smith & Sharp, 1994).

Τα δύο βασικά κριτήρια της επανάληψης και της ανισορροπίας της δύναμης, παρόλο που δεν είναι αποδεκτά σε παγκόσμια κλίμακα, χρησιμοποιούνται εκτενώς. Γενικότερα, ο εκφοβισμός από τη φύση του μπορεί να έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως το φόβο αναφοράς από το θύμα και ιδιαίτερες συνέπειες, όπως η ανάπτυξη χαμηλής αυτοεκτίμησης και η εμφάνιση κατάθλιψης στο θύμα.

Ένας άλλος ορισμός για τον σχολικό εκφοβισμό (*bullying*) είναι αυτός της Αρτινοπούλου (2001) που τον ορίζει ως ένα φαινόμενο νεανικής παραβατικότητας που εμφανίζεται σε πολλές χώρες του κόσμου και αναφέρεται σε ένα εύρος συμπεριφορών. Χαρακτηριστικό του είναι η χρήση βίας μεταξύ μαθητών ή συνομηλίκων παιδιών με στόχο να προκληθεί πόνος ή αναστάτωση (Αρτινοπούλου, 2001). Ο βίαιος αυτός εκφοβισμός που παρατηρείται ανάμεσα στους μαθητές αναφέρεται στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, με στόχο άτομα που είναι δύσκολο να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.

Το bullying, ακόμη, σημαίνει έλλειψη ισορροπίας στη δύναμη μεταξύ των ατόμων που εκφοβίζουν και του θύματος, καθώς το δεύτερο καθίσταται αδύναμο να υπερασπιστεί τον εαυτό του και παραμένει αβοήθητο μπροστά στους άλλους, γεγονός που οι ειδικοί ονομάζουν μία «ασύμμετρης δύναμης» σχέση .

Ο σχολικός εκφοβισμός, όμως, θα πρέπει να ειπωθεί και να περιγραφεί και ως ένα κοινωνικό φαινόμενο, όχι απλά ως μία μεμονωμένη κατάσταση που βιώνεται και συντελείται μέσα στο πλαίσιο του σχολικού χώρου, αποκομμένο από τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα. Η βία ως κοινωνικό φαινόμενο, έχει στενή σχέση με την κοινωνική ανισότητα, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη ματαίωση και τη διαφορετικότητα. Είναι συνυφασμένη με την παραβατικότητα, το αδιέξοδο και το φόβο αλλά και με την εκμηδένιση και την απαξίωση του ανθρώπου από τον άνθρωπο (Αρτινοπούλου, 2001).

Η μετάβαση από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο αποτελεί κομβικό σημείο στη ζωή του παιδιού. Όπως σημειώνουν οι ερευνητές, παρατηρείται έξαρση του φαινομένου και θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι τα νεαρά άτομα μπαίνουν σε ένα νέο περιβάλλον οπού η φύση των ομάδων συνομηλικών αλλάζει, οι εκπαιδευτικοί έχουν περιορισμένες σχέσεις με τους/τις μαθητές/-τριες, οι απαιτήσεις του σχολείου αυξάνονται, και παράλληλα σημαντικές αλλαγές συμβαίνουν και στα δύο φύλλα λόγω ήβης (Swearer, Espelage, Vaillancourt, & Hymel, 2010). Επιπλέον, ο έφηβος ή η έφηβη παρουσιάζει τάσεις ανεξαρτητοποίησης και προβάλλει την ανάγκη του ή της για λιγότερο έλεγχο από το στενό οικογενειακό περιβάλλον. Ενδέχεται μερικοί έφηβοι να εκμεταλλεύονται ή να χρησιμοποιούν τη βίαιη συμπεριφορά και τον εκφοβισμό ως ένα μέσο αναγνώρισης στην ομάδα των συνομηλικών ή ακόμα για την κατάκτηση μίας υψηλότερης θέσης στην ιεραρχία.

Σκοπιμότητα της έρευνας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να προσεγγίσει το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μέσα από την διερεύνηση του φαινομένου σε τοπικό επίπεδο. Σημαντικό στοιχείο στην εργασία είναι η διερεύνηση των στάσεων και των απόψεων των εκπαιδευτικών του δείγματος. Ίσως, κάποιες σχολικές μονάδες του νησιού, τόσο από τη πρωτοβάθμια όσο και από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, να έχουν συμμετάσχει σε κάποια ανάλογη έρευνα, σε ευρύτερο ή και πανελλαδικό επίπεδο. Όμως, από τα όσα είναι σε θέση να γνωρίζουν οι συγγραφείς δεν υπάρχει συγκεκριμένη έρευνα που να μελετά τις στάσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού αποκλειστικά στο νησί της Ρόδου. Επομένως, μέσα από αυτό το πρίσμα η εργασία αποσκοπεί στο να διερευνήσει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της γυμνασιακής εκπαίδευσης, στη παραμεθόριο περιοχή, όπως είναι η νήσος Ρόδος (Μαργογιαννάκης, 2015).

Μεθοδολογία

Δείγμα

Το πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν όλοι οι εκπαιδευτικοί των ημερήσιων Γυμνασίων στο νησί της Ρόδου. Συγκεκριμένα, το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε μέσω της υπηρεσίας του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (ΠΣΔ) σε όλα τα Ημερήσια Γυμνάσια του νησιού. Στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου

ανταποκρίθηκαν σαράντα εκπαιδευτικοί (N=40) από δεκαπέντε (15) διαφορετικά Γυμνάσια - σε σύνολο είκοσι (20) Ημερησίων Γυμνασίων, από τα οποία τα δεκαοκτώ (18) είναι δημόσια και τα δύο (2) ιδιωτικά.

Αναφορικά με το φύλο των συμμετεχόντων του δείγματος, το 37,5% ήταν άνδρες και το 62,5% ήταν γυναίκες. Η ηλικιακή κλίμακα των εκπαιδευτικών κατανέμεται ως εξής: το 10% των εκπαιδευτικών έχουν ηλικία από 25 έως 35 έτη, το 52,5% έχουν ηλικία από 36 έως 45 έτη και το 37,5% από 46 έως 55 έτη. Κανένας εκπαιδευτικός του δείγματος δεν βρίσκεται στην ηλικιακή ομάδα των 56 και άνω ετών.

Σε σχέση με την επαγγελματική εμπειρία το 12,5% του δείγματος (δηλαδή 9 εκπαιδευτικοί) είχε προϋπηρεσία από 0 έως 5 έτη, ενώ οι εκπαιδευτικοί με προϋπηρεσία από 6 έως 10 έτη και από 11 έως 15 έτη παρουσιάζουν αντίστοιχα ποσοστό 22,5% το καθένα. Από 16 έως 20 έτη είχε προϋπηρεσία το 27,5% (δηλαδή 11 εκπαιδευτικοί) και το 15% από 21 έτη και άνω.

Το 57,5% των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα (δηλαδή 21 από τους 40) προέρχονται από σχολικές μονάδες που βρίσκονται μέσα στον αστικό ιστό πόλης της Ρόδου, ενώ το 42,5% προέρχονται από Γυμνάσια στη περιφέρεια του νησιού. Όσον αφορά την προϋπηρεσία των εκπαιδευτικών του δείγματος το 65% του δείγματος (26 εκπαιδευτικοί) διαθέτει επαγγελματική εμπειρία τουλάχιστον μία δεκαετία στην εκπαίδευση. Το 27,5% από αυτούς (δηλαδή 11 εκπαιδευτικοί) έχουν προϋπηρεσία από 16 έως 20 έτη. Το υπόλοιπο 35% διαθέτει προϋπηρεσία από μηδέν (νεοδιόριστοι) έως δέκα έτη.

Μόλις ένας στους πέντε εκπαιδευτικούς έχει σπουδές στη ΑΣΠΑΙΤΕ/ΣΕΛΕΤΕ, δηλαδή το 20% του δείγματος. Ενώ, το 80% (32 εκπαιδευτικοί) των εκπαιδευτικών του δείγματος δεν διαθέτουν κάποιο πτυχίο από την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ/ΣΕΛΕΤΕ).

Ανάλυση Δεδομένων

Η στατιστική μέθοδος που ακολούθησαν οι συγγραφείς για την ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων είναι η περιγραφική στατιστική. Μέσα από τη περιγραφική στατιστική γίνεται εφικτή η ποσοτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Για την επεξεργασία των στατιστικών δεδομένων, δηλαδή την εξαγωγή των ποσοστών, έγινε χρήση του προγράμματος υπολογιστικών φύλλων MS Excel 2007. Με το ίδιο πρόγραμμα δημιουργήθηκαν και τα αντίστοιχα γραφήματα της έρευνας.

Το ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μέρος μίας ευρύτερης εργασίας που εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια του προγράμματος ειδίκευσης και επαγγελματικού προσανατολισμού της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. (Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης). Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στην παραπάνω εργασία είναι ένα ερωτηματολόγιο το οποίο περιλάμβανε τέσσερις ενότητες ερωτήσεων: τα δημογραφικά στοιχεία, τη γνώση για το σχολικό εκφοβισμό και τους τρόπους με τους οποίους εκδηλώνεται, τις στάσεις των εκπαιδευτικών ως προς το φαινόμενο καθώς και τις στάσεις των εκπαιδευτικών ως προς την αντιμετώπιση του. Τα ερευνητικά ερωτήματα που παρατίθενται στη τρέχουσα μελέτη εστιάζονται στις τρεις πρώτες ενότητες ερωτήσεων του ερωτηματολογίου. Συγκεκριμένα, τα δημογραφικά στοιχεία αποτελούνται από εννέα ερωτήσεις, η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει δύο ερωτήσεις (για τη γνώση του φαινομένου και για το ποια περιστατικά

συνιστούν εκφοβιστικές συμπεριφορές) και τέλος, οι ερωτήσεις της τρίτης ενότητας, που ασχολείται με τη διερεύνηση των στάσεων των εκπαιδευτικών, αποτελείται από δεκατέσσερις ερωτήσεις κλειστού τύπου της πεντάβαθμης κλίμακας Likert. Οι ερωτήσεις διαβαθμισμένης κλίμακας Likert έχουν βασιστεί στο ερωτηματολόγιο που έχουν καταρτίσει οι Αθανασιάδου και Ψάλτη (2012), με τίτλο «Ερωτηματολόγιο για εκπαιδευτικούς Γυμνασίου – Λυκείου». Το ερωτηματολόγιο αυτό διερευνά εκτενέστερα το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού καθότι αποτελείται από επτά ενότητες ερωτήσεων. Συγκεκριμένα, την ενότητα 1η: προσωπικές πληροφορίες, την 2η και 3 ενότητα: το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού στο σχολείο, την 4η ενότητα: Στάσεις, την 5η ενότητα: αντιμετώπιση, την 6η ενότητα: επαγγελματική κατάσταση και την 7η ενότητα: πολιτισμική ποικιλομορφία (πολυπολιτισμικότητα) και σχολική τάξη.

Το ερωτηματολόγιο της παρούσας μελέτης δόθηκε προς συμπλήρωση διαδικτυακά (με τη μορφή ηλεκτρονικής φόρμας της Google) σε καθηγητές Γυμνασίου, των αντίστοιχων σχολικών μονάδων της νήσου Ρόδου. Αρχικά, πριν την δημοσίευση του στο διαδίκτυο, το ερωτηματολόγιο είχε διατεθεί πιλοτικά προς συμπλήρωση από ένα ορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών και στη συνέχεια έγιναν οι ανάλογες διορθώσεις ή βελτιώσεις ώστε να καταστεί έγκυρο και αξιόπιστο. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας.

Ευρήματα και ανάλυση δεδομένων

Τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης αναφέρονται στις γνώσεις που έχουν οι εκπαιδευτικοί σε σχέση με το φαινόμενο του εκφοβισμού. Ποιες είναι οι διαμορφωμένες αντιλήψεις και οι στάσεις των εκπαιδευτικών ως προς το φαινόμενο;

Παρουσίαση ερευνητικών ερωτημάτων σχετικά με τη γνώση των εκπαιδευτικών για τον σχολικό εκφοβισμό και πως αυτός εκδηλώνεται

Στην πρώτη ενότητα των ερωτήσεων έχουν συμπεριληφθεί δύο διερευνητικά ερωτήματα. Σκοπός των ερωτημάτων αυτών ήταν να διαπιστωθεί εάν οι εκπαιδευτικοί είναι ενήμεροι για το φαινόμενο του εκφοβισμού και για το ποια περιστατικά ή ενέργειες συνιστούν μορφές εκφοβισμού. Τα συγκεκριμένα ερωτήματα προετοιμάζουν τους εκπαιδευτικούς ώστε να είναι σε θέση να απαντήσουν τις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο ερώτημα οι εκπαιδευτικοί ρωτήθηκαν εάν είναι ενήμεροι ή αν γνωρίζουν σχετικά για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Το σύνολο του δείγματος (100%) απάντησε καταφατικά ότι είναι ενήμερο για το φαινόμενο του εκφοβισμού στο σχολείο. Στην δεύτερη ερώτηση της ενότητας το θέμα αφορούσε ποιο ή ποια περιστατικά ή πράξεις συνιστούν εκφοβισμό (γράφημα 1). Τα περιστατικά αυτά είναι τα εξής δώδεκα: Απειλές, Ειρωνεία, Κοροϊδία, Προσβλητικές εκφράσεις, Ντροπιαστικά σχόλια, Σωματική βία που ασκείται από ένα μαθητή, Σωματική βία που ασκείται από ομάδα μαθητών, Λεκτική σεξουαλική παρενόχληση, Κοινωνικός αποκλεισμός/απομόνωση από την ομάδα, καταστροφή/φθορά προσωπικών αντικειμένων ενός μαθητή, Διάδοση φημών (δυσφήμιση), Διακρίσεις (γράφημα 1).

Το σύνολο των εκπαιδευτικών συμφωνεί ότι η άσκηση σωματικής βίας από ομάδα μαθητών προς το συμμαθητή ή τη συμμαθήτρια τους είναι μία πράξη που συνιστά εκφοβισμό (ποσοστό 98%). Επίσης, το 98% του δείγματος θεωρεί τις απειλές μορφή εκφοβισμού. Παράλληλα, η σωματική βία που ασκείται από μαθητή ή μαθήτρια προς συμμαθητή ή

συμμαθήτρια τους αποτελεί, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, πράξη εκφοβισμού (ποσοστό 95%). Το ίδιο και η διάδοση φημών (δυσφήμιση) (ποσοστό 85%). Η καταστροφή ή φθορά προσωπικών αντικειμένων ενός μαθητή ή μίας μαθήτριας συγκεντρώνει το 90% των απόψεων των εκπαιδευτικών ως μια εκφοβιστική συμπεριφορά. Το πιο χαμηλό ποσοστό στο χαρακτηρισμό ως πράξη εκφοβισμού είναι η ειρωνεία, την οποία οι μισοί περίπου (55%) υποστηρίζουν. Ενώ το 45% θεωρεί ότι δεν συνιστά περιστατικό εκφοβισμού.

Γράφημα 1. Αριθμητική και ποσοστιαία κατανομή των απαντήσεων στην ερώτηση "ποιο ή ποια από τα παρακάτω θεωρείς ότι είναι περιστατικά που συνιστούν εκφοβισμό;" .

Παρουσίαση ερευνητικών ερωτημάτων σχετικά με τις στάσεις και αντιλήψεις εκπαιδευτικών για το σχολικό εκφοβισμό

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δεκατέσσερις ερωτήσεις που αναφέρονται στις στάσεις των εκπαιδευτικών του δείγματος σε σχέση με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Τα ερωτήματα είναι διαμορφωμένα με βάση τη πεντάβαθμη διαβαθμισμένη κλίμακα Likert. Συγκεκριμένα, στο ερώτημα που τίθεται, το "1" σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός "Διαφωνεί απόλυτα" ενώ το "5" σημαίνει ότι "Συμφωνεί απόλυτα". Αντίστοιχα, το "2" σημαίνει "Διαφωνώ" και το "4" σημαίνει "Συμφωνώ", ενώ το 3 δείχνει την ουδέτερη θέση του ή της εκπαιδευτικού.

Η πρώτη ερώτηση αφορά το κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν ως προς το «Όταν ένα παιδί εκφοβίζει ένα άλλο στο σχολείο, αυτό ενισχύει την αυτο-εκτίμηση του πρώτου παιδιού» (πίνακας 1). Το 27,5% των εκπαιδευτικών διαφωνεί απόλυτα ότι ενισχύεται η αυτοεκτίμηση του παιδιού-θύτη μέσα από την άσκηση εκφοβισμού. Ενώ ένα περίπου αντίστοιχο ποσοστό (25%) συμφωνεί ότι ενισχύει την αυτοεκτίμηση του θύτη. Το 17,5% των εκπαιδευτικών είναι ουδέτερο ως προς το ερώτημα, ενώ το 15% συμφωνεί απόλυτα ότι ενισχύει την αυτοεκτίμηση του παιδιού-θύτη και παράλληλα το 15% διαφωνεί.

Πίνακας 1. Ποσοστιαία κατανομή για τον εκφοβισμό και την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης παιδιού-θύτη.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	11	27,5	27,5
Διαφωνώ	2	6	15,0	42,5
Ουδέτερος/-η	3	7	17,5	60,0
Συμφωνώ	4	10	25,0	85,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	6	15,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στον πίνακα 2 βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (32,5%) των συμμετεχόντων του δείγματος διαφωνεί απόλυτα στο ότι το παιδί που εκφοβίζει ένα άλλο, συμβάλλει στην ισχυροποίηση του χαρακτήρα του. Το 22,5% έχει ουδέτερη στάση. Μόλις το 10% συμφωνεί απόλυτα και το 20% απλά συμφωνεί στο ερώτημα. Το 15% των εκπαιδευτικών απλά διαφωνεί σε σχέση με το θέμα του ερωτήματος.

Πίνακας 2. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο ένα παιδί εκφοβίζει ένα άλλο στο σχολείο αν αυτό βοηθά στην ισχυροποίηση του χαρακτήρα του πρώτου παιδιού.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	13	32,5	32,5
Διαφωνώ	2	6	15,0	47,5
Ουδέτερος/-η	3	9	22,5	70,0
Συμφωνώ	4	8	20,0	90,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	4	10,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στην ερώτηση σχετικά με το αν ο εκφοβισμός αποτελεί ή όχι φυσιολογικό τμήμα της ανάπτυξης των παιδιών η πλειοψηφία (70%) συμφωνεί απόλυτα ότι όντως δεν αποτελεί φυσιολογικό τμήμα της (πίνακας 3). Συνολικά μπορεί να ειπωθεί ότι το 82,5% του δείγματος συναινεί θετικά στο γεγονός αυτό. Το 12,5% έχει ουδέτερη στάση στο θέμα του ερωτήματος, ενώ μόλις το 5% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα.

Πίνακας 3. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο ο εκφοβισμός δεν αποτελεί φυσιολογικό τμήμα της ανάπτυξης των παιδιών.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	1	2,5	2,5
Διαφωνώ	2	1	2,5	5,0
Ουδέτερος/-η	3	5	12,5	17,5
Συμφωνώ	4	5	12,5	30,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	28	70,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στην επόμενη ερώτηση σε σχέση με το αν η άσκηση εκφοβισμού από το παιδί-θύτη στο παιδί-θύμα βοηθά στην αντιμετώπιση του στρες από τη πλευρά του θύτη, φαίνεται ότι το 35% διαφωνεί απόλυτα, ενώ το 15% απλά διαφωνεί (πίνακας 4). Το 25% έχει ουδέτερη άποψη, ενώ το 20% συμφωνεί ότι το παιδί που ασκεί τον εκφοβισμό τον ή την βοηθά να αντιμετωπίσει το στρες του/της. Μόνο το 5% συμφωνεί απόλυτα με το ερώτημα.

Πίνακας 4. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο όταν ένα νεαρό άτομο εκφοβίζει ένα άλλο στο σχολείο, αυτό βοηθά στην αντιμετώπιση του στρες που νιώθει το πρώτο παιδί.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	14	35,0	35,0
Διαφωνώ	2	6	15,0	50,0
Ουδέτερος/-η	3	10	25,0	75,0
Συμφωνώ	4	8	20,0	95,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	2	5,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στον πίνακα 5 παρουσιάζονται τα ποσοστά των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών σε σχέση με το ερώτημα για το αν οι μαθητές-δράστες (ή μαθητές-θύτες) νοιάζονται ή όχι για τα αισθήματα των ατόμων που εκφοβίζουν. Το 55% του δείγματος συμφωνεί απόλυτα ότι δεν νοιάζονται και το 20% απλά συμφωνεί. Ένα ποσοστό 22,5% έχει ουδέτερη άποψη και το 2,5% διαφωνεί απόλυτα, ενώ κανένας εκπαιδευτικός δεν έχει εκφράσει άποψη για την απλή διαφωνία (0%).

Πίνακας 5. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο οι μαθητές-δράστες του εκφοβισμού δεν νοιάζονται για τα αισθήματα των ατόμων που εκφοβίζουν.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	1	2,5	2,5
Διαφωνώ	2	0	0,0	2,5
Ουδέτερος/-η	3	9	22,5	25,0
Συμφωνώ	4	8	20,0	45,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	22	55,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στην ερώτηση για το αν ένα παιδί γίνει δράστης εκφοβισμού μία φορά, τότε αυτό θα εξακολουθήσει να συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο και μελλοντικά, το 45% συμφωνεί με αυτή τη θέση. Επίσης, ένα 10% συμφωνεί απόλυτα με το ερώτημα, ενώ το 7,5% διαφωνεί και το 2,5% διαφωνεί απόλυτα (πίνακας 6).

Πίνακας 6. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο όταν ένα παιδί γίνει δράστης εκφοβισμού μία φορά, θα εξακολουθήσει να συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο και στο μέλλον.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	1	2,5	2,5
Διαφωνώ	2	3	7,5	10,0
Ουδέτερος/-η	3	14	35,0	45,0
Συμφωνώ	4	18	45,0	90,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	4	10,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στον πίνακα 7, οι μισοί περίπου εκπαιδευτικοί του δείγματος (52,5%) συμφωνούν ότι οι μαθητές-δράστες περιστατικών εκφοβισμού απολαμβάνουν την αναστάτωση που προκαλούν στους μαθητές-θύματα - τους αποδέκτες, δηλαδή, του εκφοβισμού. Το 32,5% συμφωνεί απόλυτα ενώ το 15% παραμένει ουδέτερο ως προς αυτή την άποψη. Είναι χαρακτηριστικό ότι κανένας εκπαιδευτικός δεν απάντησε στη κατηγορία Διαφωνώ ή Διαφωνώ απόλυτα.

Πίνακας 7. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο οι μαθητές-δράστες περιστατικών εκφοβισμού απολαμβάνουν την αναστάτωση που προκαλούν στους μαθητές που γίνονται αποδέκτες του εκφοβισμού.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	0	0,0	0,0
Διαφωνώ	2	0	0,0	0,0
Ουδέτερος/-η	3	6	15,0	15,0
Συμφωνώ	4	21	52,5	67,5
Συμφωνώ απόλυτα	5	13	32,5	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στην ερώτηση για το αν θα πρέπει οι μαθητές-δράστες των περιστατικών εκφοβισμού να δέχονται βοήθεια αντί την τιμωρία, το 30% συμφωνεί όπως και το 27,5% συμφωνεί απόλυτα. Το 27,5% έχει πάρει ουδέτερη στάση στο θέμα. Μόλις το 12,5% διαφωνεί και το 2,5% διαφωνεί απόλυτα (πίνακας 8).

Πίνακας 8. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο θα πρέπει να προσπαθούμε να βοηθούμε τους μαθητές-δράστες περιστατικών εκφοβισμού κι όχι να τους τιμωρούμε.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	1	2,5	2,5
Διαφωνώ	2	5	12,5	15,0
Ουδέτερος/-η	3	11	27,5	42,5
Συμφωνώ	4	12	30,0	72,5
Συμφωνώ απόλυτα	5	11	27,5	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στον πίνακα 9 παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή σε σχέση με το αν οι μαθητές-δράστες περιστατικών εκφοβισμού έχουν ή όχι αυτοπειθαρχία. Το 42,5% απάντησε ότι συμφωνεί ότι δεν έχουν αυτοπειθαρχία και το 37,5% διαφωνεί απόλυτα με αυτή την άποψη. Το 17,5% των εκπαιδευτικών του δείγματος τηρεί ουδέτερη στάση και μόλις το 2,5% διαφωνεί. Κανείς δεν απάντησε αν διαφωνεί απόλυτα.

Πίνακας 9. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο οι μαθητές-δράστες περιστατικών εκφοβισμού δεν έχουν αυτό-πειθαρχία.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	0	0,0	0,0
Διαφωνώ	2	1	2,5	2,5
Ουδέτερος/-η	3	7	17,5	20,0
Συμφωνώ	4	17	42,5	62,5
Συμφωνώ απόλυτα	5	15	37,5	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στην ερώτηση για το αν τα παιδιά-θύματα περιστατικών εκφοβισμού θα πρέπει να το αντιμετωπίζουν μόνα τους, η συντριπτική πλειοψηφία (77,5%) απάντησε ότι διαφωνεί απόλυτα με αυτή την άποψη. Το 10% απλά διαφωνεί και το 10% διατηρεί ουδέτερη στάση. Κανείς εκπαιδευτικός δεν συμφωνεί, ενώ ένας ή μία μόλις εκπαιδευτικός (2,5%) έχει απαντήσει ότι συμφωνεί απόλυτα (πίνακας 10).

Πίνακας 10. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο τα παιδιά που τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο θα πρέπει να το αντιμετωπίζουν μόνα τους.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	31	77,5	77,5
Διαφωνώ	2	4	10,0	87,5
Ουδέτερος/-η	3	4	10,0	97,5
Συμφωνώ	4	0	0,0	97,5
Συμφωνώ απόλυτα	5	1	2,5	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στον πίνακα 11 περιγράφεται η ποσοστιαία κατανομή των απόψεων των εκπαιδευτικών του δείγματος στην οποία το 95% των εκπαιδευτικών διαφωνεί απόλυτα σε σχέση με το αν τα παιδιά-θύματα περιστατικών εκφοβισμού αξίζουν συνήθως αυτή τη συμπεριφορά. Το 2,5% διαφωνεί ενώ το άλλο 2,5% συμφωνεί. Κανείς εκπαιδευτικός δεν τήρησε ουδέτερη στάση και ούτε συμφώνησε απόλυτα με την άποψη αυτή.

Πίνακας 11. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο τα παιδιά που τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο συνήθως το αξίζουν.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	38	95,0	95,0
Διαφωνώ	2	1	2,5	97,5

Ουδέτερος/-η	3	0	0,0	97,5
Συμφωνώ	4	1	2,5	100,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	0	0,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στον πίνακα 12 φαίνεται ότι το 80% του δείγματος συμφωνεί απόλυτα με την άποψη ότι τα παιδιά που τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο θα πρέπει να δέχονται βοήθεια από ενήλικες. Το 17,5% συμφωνεί επίσης με το ερώτημα. Ένας εκπαιδευτικός διατηρεί ουδέτερη στάση (2,5%) ενώ κανείς εκπαιδευτικός δεν διαφωνεί/διαφωνεί απόλυτα (0%).

Πίνακας 12. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο τα παιδιά που τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο θα πρέπει να δέχονται βοήθεια από ενήλικες.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	0	0,0	0,0
Διαφωνώ	2	0	0,0	0,0
Ουδέτερος/-η	3	1	2,5	2,5
Συμφωνώ	4	7	17,5	20,0
Συμφωνώ απόλυτα	5	32	80,0	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στον πίνακα 13 φαίνεται ότι το 62,5% των ερωτηθέντων στην έρευνα συμφωνεί απόλυτα με την διατυπωμένη άποψη ότι "θυμώνω όταν κάποια παιδιά τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο". Το 25% συμφωνεί με την άποψη αυτή και το 10% είναι ουδέτερο ως προς το ερώτημα. Το 2,5% διαφωνεί με την διατυπωμένη άποψη του ερωτήματος.

Πίνακας 13. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο συμφωνούν με τη πρόταση "θυμώνω όταν κάποια παιδιά τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο".

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	0	0,0	0,0
Διαφωνώ	2	1	2,5	2,5
Ουδέτερος/-η	3	4	10,0	12,5
Συμφωνώ	4	10	25,0	37,5
Συμφωνώ απόλυτα	5	25	62,5	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Στο πίνακα 14 απεικονίζεται η ποσοστιαία κατανομή των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με την ερώτηση του αν τα παιδιά που τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο θα πρέπει να υπερασπίζονται τον εαυτό τους περισσότερο. Το 55% συμφωνεί/συμφωνεί απόλυτα για ότι αυτό πρέπει να συμβαίνει, ενώ το 30% διατηρεί ουδέτερη στάση. 12,5% του δείγματος διαφωνεί με την ερώτηση, ενώ το 2,5% διαφωνεί απόλυτα.

Πίνακας 14. Καταγραφή της συχνότητας των απαντήσεων στο ερώτημα που διερευνά κατά πόσο τα παιδιά που τα εκφοβίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο θα πρέπει να υπερασπίζονται τον εαυτό τους περισσότερο ή όχι.

	Διαβάθμιση	Συχνότητα (N)	Ποσοστό %	Αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ απόλυτα	1	1	2,5	2,5
Διαφωνώ	2	5	12,5	15,0
Ουδέτερος/-η	3	12	30,0	45,0
Συμφωνώ	4	11	27,5	72,5
Συμφωνώ απόλυτα	5	11	27,5	100,0
Σύνολο		40	100,0	

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης φαίνεται να συμφωνούν με τα αντίστοιχα αποτελέσματα της έρευνας των Αθανασιάδου και Ψάλτη (2012), σε σχέση με τις στάσεις και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Επισημαίνεται ότι η μελέτη των δύο ερευνητριών περιλαμβάνει εκπαιδευτικούς (N=192) και από τις δύο βαθμίδες της εκπαίδευσης (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας), ενώ η παρούσα περιλαμβάνει εκπαιδευτικούς από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (γυμνάσιο).

Συγκεκριμένα, τόσο στην παρούσα έρευνα όσο και σε αυτή των δύο ερευνητριών τα ποσοτικά αποτελέσματα δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν σε υψηλό ποσοστό (95% και άνω του 80% αντίστοιχα), ότι η σωματική βία (ομαδική και ατομική) είναι πράξη που συνιστά εκφοβισμό. Επίσης, και στις δύο έρευνες η λεκτική σεξουαλική παρενόχληση είναι πράξη που συνιστά εκφοβισμό. Επιπλέον, στη μελέτη που παρουσιάζεται, μεγάλο ποσοστό έλαβαν τόσο η χρήση απειλών (98%) όσο και οι προσβλητικές εκφράσεις (93%). Αντίστοιχα, στην έρευνα των Αθανασιάδου και Ψάλτη, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν σε ποσοστό 67% ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός και η διάδοση φημών αποτελούν εξίσου σημαντικές διαστάσεις του εκφοβισμού στο σχολείο. Τα αντίστοιχα ποσοστά στη παρούσα μελέτη είναι γύρω στο 90% για τον κοινωνικό αποκλεισμό και 85% για τη διάδοση φημών, δηλαδή, αναλογικά μεγαλύτερα σε σχέση με την προηγούμενη μελέτη (Αθανασιάδου & Ψάλτη, 2012). Μια διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στις δύο μελέτες είναι ότι στην μελέτη των Αθανασιάδου και Ψάλτη το ποσοστό για την λεκτική παρενόχληση είναι αρκετά μικρότερο (γύρω στο 37%) σε σχέση με την παρούσα, όπου το ποσοστό των προσβλητικών εκφράσεων και της κοροϊδίας λαμβάνουν ποσοστά 93% και 75% αντιστοίχως.

Όσον αφορά στις μορφές και τον τρόπο εκδήλωσης του φαινομένου τα ευρήματα συνοψίζονται ως ακολούθως (στη βαθμίδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης):

- Οι εκπαιδευτικοί κατατάσσουν την «άσκηση σωματικής βίας» είτε από έναν μαθητή είτε από ομάδα μαθητών, ως την πλέον αναγνωρίσιμη μορφή εκφοβισμού, όπως προαναφέρθηκε.
- Επίσης, οι απειλές και οι προσβλητικές εκφράσεις αποτελούν συμπεριφορές που συνιστούν εκφοβισμό.
- Η καταστροφή ή φθορά προσωπικών αντικειμένων (π.χ. κινητό, σχολική τσάντα) είναι πράξη η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο του εκφοβισμού.

- Η διάδοση φημών (δυσφήμιση), τα ντροπιαστικά σχόλια, η κοροϊδία, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η απομόνωση από την ομάδα (χαρακτηριστικά του εκφοβισμού που ασκείται από τα κορίτσια) είναι σημαντικά συστατικά του στοιχείου.
- Η λεκτική σεξουαλική κακοποίηση αποτελεί στοιχείο που συνιστά εκφοβισμό σε μεγάλο βαθμό.
- Οι διακρίσεις που γίνονται από συμμαθητές είναι επίσης ένα σημαντικό στοιχείο που συνιστά εκφοβισμό.
- Τέλος, η ειρωνεία (με τη μορφή σαρκαστικών σχολίων ή εκφράσεων) αν και παρουσιάζει μικρότερο ποσοστό (55%) σε σχέση με τις υπόλοιπες μορφές εκφοβισμού, παρόλα αυτά θεωρείται και αυτό ένα σημαντικό στοιχείο εκφοβισμού, όταν χρησιμοποιείται επαναληπτικά από κάποιο μαθητή ή μαθήτρια εις βάρος άλλου συμμαθητή ή συμμαθήτριας τους (Σιαφαρίκα, 2015). Αυτό μπορεί να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι η ειρωνεία αποτελεί μία έμμεση μορφή εκφοβισμού, οπότε ενδέχεται οι επιπτώσεις της να είναι λιγότερο επώδυνες ή να έχουν μικρότερο αντίκτυπο στο παιδί-θύμα σε σχέση με τις υπόλοιπες περιπτώσεις θυματοποίησης.

Τόσο στην παρούσα μελέτη όσο και στη μελέτη των Αθανασιάδου και Ψάλτη (2012) οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν ότι ο εκφοβισμός είναι μία μη επιθυμητή μορφή συμπεριφοράς (επιπλέον, στα συμπεράσματα των δύο ερευνητριών αναφέρεται ότι οι εκπαιδευτικοί υποεκτιμούν το φαινόμενο, ειδικά όταν κάνουν λόγο για το δικό τους σχολείο). Ωστόσο, τα στοιχεία που προκύπτουν μέσα από την ποσοτική έρευνα και αφορούν στις στάσεις των εκπαιδευτικών ως προς το φαινόμενο της θυματοποίησης στο σχολικό χώρο είναι τα ακόλουθα:

- Οι εκπαιδευτικοί δεν φαίνεται να τηρούν μια ξεκάθαρη στάση ως προς την άποψη σύμφωνα με την οποία ο μαθητής μέσα από την άσκηση εκφοβισμού αντιμετωπίζει το στρες που νιώθει.
- Πάνω από τους μισούς καθηγητές συμφωνούν ότι οι μαθητές δράστες του εκφοβισμού δεν νοιάζονται για τα αισθήματα των ατόμων που εκφοβίζουν.
- Στην ερώτηση που διερευνά εάν αν ένα παιδί γίνει δράστης εκφοβισμού μια φορά, τότε θα εξακολουθήσει να συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο και στο μέλλον, φαίνεται ότι περίπου οι μισοί εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι ισχύει αυτή η άποψη. Το υπόλοιπο ποσοστό των εκπαιδευτικών είτε παραμένουν ουδέτεροι είτε σε ένα μικρότερο ποσοστό διαφωνούν.
- Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό στο ότι οι μαθητές-θύτες, που προκαλούν εκφοβισμό, απολαμβάνουν την αναστάτωση που προκαλούν στους μαθητές-αποδέκτες των ενεργειών τους.
- Οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν στο ότι θα πρέπει να βοηθούν τους μαθητές που προκαλούν εκφοβισμό και όχι να τιμωρούνται.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτικών του δείγματος, συμφωνεί στο ότι οι μαθητές που είναι δράστες περιστατικών εκφοβισμού δεν έχουν αυτοπειθαρχία.
- Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών σε μεγάλο ποσοστό, είναι σύμφωνη με την άποψη ότι τα παιδιά που πέφτουν θύματα εκφοβισμού στο σχολείο θα πρέπει να μην αντιμετωπίζουν μόνα τους αυτή την κατάσταση, αλλά να δέχονται την βοήθεια των ενηλίκων. Επίσης, σχεδόν όλοι οι εκπαιδευτικοί του δείγματος συναινούν στο ότι κανένα παιδί-θύμα συμπεριφορών εκφοβισμού δεν αξίζει τέτοιου είδους συμπεριφορά.

- Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δηλώνει ότι θυμώνει όταν κάποια παιδιά εκφοβίζονται από συμμαθητές τους στο σχολείο. Επίσης, δηλώνουν ότι θεωρούν πως το παιδί-θύμα θα πρέπει να υπερασπίζεται περισσότερο τον εαυτό του.
- Τέλος, αναφέρουν ότι το παιδί-θύμα παρουσιάζει συμπεριφορά συστολής και απόσυρσης.

Στις αδυναμίες της παρούσας εργασίας πρέπει να σημειωθεί ότι λόγω του περιορισμένου διαθέσιμου χρόνου για την εκπόνηση της, δεν πραγματοποιήθηκαν ατομικές συνεντεύξεις από τους εκπαιδευτικούς, οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν υποστηρικτικά σε σχέση με τα αποτελέσματα της μελέτης.

Συμπεράσματα

Τα ευρήματα της εργασίας δείχνουν ότι εκπαιδευτικοί του δείγματος μπορούν να διακρίνουν τις περισσότερες μορφές θυματοποίησης ή εκφοβισμού στο σχολικό χώρο. Η άσκηση σωματικής βίας (είτε ατομική, είτε ομαδική) αναγνωρίζεται από τους εκπαιδευτικούς ως βασικό στοιχείο της εκφοβισμού στο σχολικό χώρο. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν στο ότι οι προσβλητικές εκφράσεις και οι απειλές αποτελούν ενέργειες εκφοβισμού. Αντιθέτως, όσον αφορά την ειρωνεία, δεν την αντιλαμβάνονται όλοι οι εκπαιδευτικοί ως μία πράξη εκφοβισμού, γιατί ίσως αποτελεί μία έμμεση μορφή εκφοβιστικής συμπεριφοράς σε σχέση με την άσκηση σωματικής βίας που είναι σαφώς πιο ευδιάκριτη.

Γενικότερα, οι εκπαιδευτικοί φαίνονται ευαισθητοποιημένοι στο θέμα του εκφοβισμού και είναι διατεθειμένοι να βοηθήσουν τόσο το θύμα όσο και τον θύτη. Για τους μαθητές-θύτες συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό ότι η τιμωρία τους δεν αποτελεί παράγοντα ενδεδειγμένη τακτική. Οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν ότι από τους θύτες λείπει η αυτοπειθαρχία, ενώ θεωρούν ότι το θύμα θα πρέπει να υπερασπίζεται περισσότερο τον εαυτό του ή της.

Ενώ στη διεθνή βιβλιογραφία γίνεται διαχωρισμός των ρόλων που υιοθετούν οι μαθητές σε καταστάσεις θυματοποίησης, παρόλα αυτά πρόκειται για μία διαδικασία που δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθεί από τον εκπαιδευτικό κατά την εξέλιξη ενός συμβάντος εκφοβισμού. Για παράδειγμα, στην έρευνα τους για το σχολικό εκφοβισμό οι Rigby και Slee (Rigby & Slee, 1993; Slee & Rigby, 1993) διαχωρίζουν τους ρόλους των μαθητών που συμμετέχουν σε καταστάσεις θυματοποίησης (μη εμπλεκόμενοι, θύτες, θύματα και θύτες-θύματα). Όμως, όπως σημειώνει και η Ανδρέου: «πολλές συμπεριφορές θυματοποίησης είναι τόσο δυσδιάκριτες που είναι δύσκολο να παρατηρηθούν και να χαρακτηριστούν ως σκόπιμες καταχρηστικές συμπεριφορές» (Ανδρέου, 2011, σ. 59). Χρειάζεται, λοιπόν, ο εκπαιδευτικός να διαθέτει εμπειρία και γνώσεις που σχετίζονται με το φαινόμενο για να μπορεί να παρέμβει αποτελεσματικά στις εκδηλώσεις εκφοβιστικών συμπεριφορών στο σχολείο του.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πάνω στο αντικείμενο του σχολικού εκφοβισμού ή της θυματοποίησης θα τους βοηθήσει να αποκτήσουν μια πληρέστερη γνώση καθώς επίσης, να διαμορφώσουν μια πιο σφαιρική αντίληψη γύρω από τους ρόλους που αναλαμβάνουν οι εμπλεκόμενοι σε περιστατικά θυματοποίησης. Επιπλέον, θα συμβάλλει στο να αντιληφθούν ότι αυτοί οι ρόλοι μπορεί να εναλλάσσονται, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο, μέσα στο χώρο του σχολείου. Συγκεκριμένα, οι Αθανασιάδου και Ψάλτη (2012) προτείνουν οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί να εκπαιδεύονται και να επιμορφώνονται πάνω στο

φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού από τις προπτυχιακές τους σπουδές. Επίσης, συνιστούν η εκπαίδευση αυτή να στρέφεται γύρω από τέσσερις βασικούς άξονες: (α) την κατανόηση της φύσης του φαινομένου, (β) την επίγνωση της σημασίας του ρόλου του εκπαιδευτικού, (γ) τη σημασία της πρόληψης και της ολιστικής αντιμετώπισης του εκφοβισμού και (δ) τη συνεργασία με όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας. Οι άξονες αυτοί συνεισφέρουν από κοινού στην αποτελεσματική εφαρμογή των προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού.

Όταν ο εκπαιδευτικός είναι εκπαιδευμένος σε θέματα συμβουλευτικής και διαχείρισης συγκρούσεων τότε θα μπορεί με τη σειρά του να εκπαιδεύσει μαθητές και μαθήτριες στην αντιμετώπιση ανάλογων περιστατικών. Μια αποτελεσματική στρατηγική πρόληψης του φαινομένου που εφαρμόζεται διεθνώς είναι η υλοποίηση στο πλαίσιο της τάξης δραστηριοτήτων σχετικά με τον εκφοβισμό (Κωνσταντίνου & Ψάλτη, 2012). Επίσης, όπως επισημαίνουν οι Τζαβέλα και Τσίτσικα «η εμπλοκή των καθηγητών στην ακαδημαϊκή και κοινωνική ζωή των μαθητών μειώνει το συναίσθημα της ανασφάλειας των παιδιών στο σχολείο» (Τζαβέλα και Τσίτσικα, 2015, σ. 103).

Ο Γιωτάκος (2015) προτείνει μερικούς τρόπους για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου της θυματοποίησης στο σχολικό χώρο, όπως το να καλλιεργήσουν οι εκπαιδευτικοί την υπευθυνότητα στους μαθητές. Να ενημερώσουν τους άλλους εκπαιδευτικούς του σχολείου τους, καθώς και τους μαθητές τους, για τα θετικά αποτελέσματα μιας ολιστικής παρέμβασης (παρέμβαση σε όλα τα επίπεδα του σχολικού συστήματος) από το σχολείο. Να διδάξουν τα παιδιά πως να αξιολογούν αντικειμενικά τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους. Να δημιουργήσουν με τη βοήθεια των ίδιων των παιδιών έναν κώδικα καθοδήγησης και υποστήριξης των μαθητών. Να προσφέρουν εξατομικευμένες υπηρεσίες συμβουλευτικής και υπηρεσίες ανάπτυξης δεξιοτήτων σε ομάδες μαθητών, με στόχο να αντικατασταθούν οι δυσπροσαρμοστικές συμπεριφορές στην τάξη, αλλά και έξω απ' αυτήν (Γιωτάκος, 2015).

Η Ανδρέου (2011), αναφέρει ότι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βοηθήσουν πολλά από τα θυματοποιημένα παιδιά, χωρίς όμως να τους επιβάλουν τρόπους συμπεριφοράς. Το πιο σημαντικό είναι να διαβεβαιώσουν τους μαθητές-θύματα πως δεν ευθύνονται εκείνα για τη θυματοποίηση τους. Να τους αποδείξουν εμπράκτως ότι όντως νοιάζονται για το ότι συμβαίνει στο σχολικό χώρο και ότι οι εκπαιδευτικοί τους συμπαραστέκονται για να τους προστατέψουν, προσφέροντας τους το αίσθημα της ασφάλειας.

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό τα σχολεία να εφαρμόσουν μια πολυεπίπεδη παρέμβαση για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού που να απευθύνεται στο σύνολο της σχολικής κοινότητας (μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικούς, ειδικούς ψυχικής υγείας και ευρύτερη κοινότητα).

Αναφορές

- Monks, C.P., Smith, P.K., Naylor, P., Barter, C., Ireland, J.L., & Coyne, L. (2009). Bullying in different contexts: commonalities and differences. *Aggression and Violent Behavior*, 14, 146-156.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.) (1999), *The Nature of School Bullying: A Cross-national Perspective* (pp. 7-27). London & New York: Routledge.
- Olweus, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε*. Αθήνα: ΕΨΥΠΕ.

- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley.
- Rigby, K., & Slee, P.T. (1993). *The Peer Relations Questionnaire*. Point Lonsdale: Professional Reading Guide.
- Ross, D.M. (2002). *Childhood bullying and teasing. What school personnel, other professionals, and parents can do* (second edition). Alexandria, VA: American Counseling Association.
- Slee, P.T., & Rigby, K. (1993). The relationship of Eysenck's personality factors and self-esteem to bully/victim behaviour in Australian school boys. *Personality and Individual Differences*, 14, 371 - 373.
- Smith, P.K., & Sharp, S. (Eds.) (1994). *School bullying: Insights and perspectives*. London: Routledge.
- Swearer, S.M., Espelage, D.L., Vaillancourt, T., & Hymel, S. (2010). What can be done about school bullying? Linking research to educational practice. *Educational Researcher*, 39.
- Terry, A.A. (1998). Teachers as targets of bullying by their pupils: a study to investigate incidence. *British Journal of Educational Psychology*, 68, 255-268.
- Αρτινοπούλου, Β. (2001). *Βία στο σχολείο. Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Αθανασιάδου, Χρ., & Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (2012). Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας: η εμπειρία του εκφοβισμού μεταξύ μαθητών/μαθητριών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Στο Α. Ψάλτη, Στ. Κασάπη, & Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (Επιμ. Εκδ.), *Σύγχρονα ψυχοπαιδαγωγικά ζητήματα: ο εκφοβισμός στα ελληνικά σχολεία* (σελ. 147-165). Αθήνα: Gutenberg.
- Αθανασιάδου, Χρ., & Ψάλτη, Α. (2012). Απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τον εκφοβισμό στο σχολείο. Αποτελέσματα ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας. (στο επιμ. Ψάλτη, Κασάπη, Δεληγιάννη-Κουϊμτζή). *Σύγχρονα ψυχοπαιδαγωγικά ζητήματα: ο εκφοβισμός στα ελληνικά σχολεία* (σσ. 166-178). Αθήνα: Gutenberg.
- Ανδρέου, Ε. (2011). *Χορεύοντας με τους λύκους : Διαδικασίες και μηχανισμοί θυματοποίησης εντός και εκτός του*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Γιωτάκος, Ο. (2015). «Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού». Στο Α. Τσίτσικα, & Ε. Τζαβέλα (Επιμ.) . *Το πείραγμα που πειράζει! Πώς αντιμετωπίζεται ο σχολικός εκφοβισμός*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ευρωπαϊκή έρευνα για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού*. (2012). Έργο: Ευρωπαϊκή καμπάνια κατά του σχολικού εκφοβισμού, Europe's antibullying campaign project. σελ. 16. Ανακτήθηκε στις 04 Ιανουαρίου 2016, από http://www.e-abc.eu/files/1/PDF/Research/School_Bullying_Greek.pdf
- Καραβόλτσου, Α. (2013). *Σχολικός Εκφοβισμός*. Συνοπτικό εγχειρίδιο αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αθήνα.
- Κωνσταντίνου, Κ., & Κασάπη, Στ. (2012). Αποτελέσματα ποσοτικής έρευνας. Στο Α. Ψάλτη, Στ. Κασάπη, & Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (Επιμ.). *Σύγχρονα ψυχοπαιδαγωγικά ζητήματα: ο εκφοβισμός στα ελληνικά σχολεία* (σελ. 131). Αθήνα: Gutenberg.
- Κωνσταντίνου, Κ., & Ψάλτη, Α. (2012). Προτάσεις πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού και της θυματοποίησης. Στο Α. Ψάλτη, Στ. Κασάπη, & Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (Επιμ.). *Σύγχρονα ψυχοπαιδαγωγικά ζητήματα: ο εκφοβισμός στα ελληνικά σχολεία* (σελ. 225). Αθήνα: Gutenberg.
- Μαργογιαννάκης, Γ. (2015). *Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού*. Δημοσίευτη διπλωματική εργασία. Πρόγραμμα Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική (Π.Ε.ΣΥ.Π.), Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.). Ρόδος.
- Σιαφαρίκα, Ε. (2015). «Ορισμοί, χαρακτηριστικά και μύθοι που συνδέονται με τον εκφοβισμό». Στο Α. Τσίτσικα, & Ε. Τζαβέλα (Επιμ.) . *Το πείραγμα που πειράζει! Πώς αντιμετωπίζεται ο σχολικός εκφοβισμός*. Αθήνα: Πεδίο.
- Τζαβέλα, Ε., & Τσίτσικα, Α. (2015). «Αναπτυξιακό περιβάλλον το εκφοβισμού: ο ρόλος της οικογένειας, των συνομηλίκων και του σχολείου». Στο Α. Τσίτσικα, & Ε. Τζαβέλα (Επιμ.) . *Το πείραγμα που πειράζει! Πώς αντιμετωπίζεται ο σχολικός εκφοβισμός*. Αθήνα: Πεδίο.